

AUDİT 2024, 2 (44), səh. 82-93.
AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.
АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

DOI: 10.59610/bbu2.2024.2.9

Səmədova Zəhra İsa qızı,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Bakı Dövlət Universiteti,
E-mail: zahra.samad@gmail.com
© Səmədova Z.İ., 2024

UOT - 330

BEYNƏLXALQ TİCARƏT, LOGİSTİKA VƏ İNKİŞAF EDƏN BEYNƏLXALQ İQTİSADİYYATIN QARŞILIQLI TƏSİRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - tədqiqat qlobal iqtisadi mənzərəni formalaşdıran amilləri hərtərəfli başa düşmək üçün beynəlxalq ticarət, logistika və iqtisadi inkişaf arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqəni araşdırmaq məqsədi daşıyır.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat zamanı keyfiyyət və kəmiyyət təhlillərini birləşdirən çoxsaxəli metodologiyadan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - bu tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti onun biznes və siyasətçilər üçün strateji qərarların qəbulu zamanı məlumatlandırma potensialındadır.

Tədqiqatın nəticələri - tədqiqat beynəlxalq ticarət, logistika və iqtisadi inkişaf arasında kritik qarşılıqlı əlaqənin hərtərəfli icmalını verir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - bu tədqiqat mövcud bilikləri, real dünya nümunələrini və gələcək perspektivləri vahid çərçivədə sintez etməklə akademik və praktiki diskursa töhfə verir. Bu tədqiqatın elmi yeniliyi beynəlxalq ticarət, logistika və iqtisadi inkişafın dinamikasını anlamaq üçün vahid yanaşma ortaya qoyulmasındadır.

Açar sözlər: qlobal ticarət, beynəlxalq ticarət, logistika inteqrasiyası, iqtisadi inkişaf, davamlı təcrübələr, geosiyasi dinamika.

G İ R İ Ş

Qlobal ticarətin mürəkkəb şəbəkəsində beynəlxalq ticarət, logistika və beynəlxalq iqtisadiyyat arasındakı simbiotik əlaqə xalqaları vahid və bir-biri ilə əlaqəli iqtisadi ekosistemə sövq edən dayaq nöqtəsidir. Dünya getdikcə bir-birinə daha çox bağlandıqca, bu üç aspekt arasındakı nüanslı qarşılıqlı əlaqəni dərk etmək təkcə akademik bir iş deyil, həm biznes, həm də siyasətçilər üçün bir zərurətdir.

Beynəlxalq ticarət malların, xidmətlərin və kapitalın sərhədlər arasında mübadiləsini asanlaşdıraraq qlobal iqtisadiyyatın can damarı rolunu oynayır. Resursların dinamik axını nəqliyyat, anbar və paylamanı əhatə edən mürəkkəb logistik əməliyyatlar şəbəkəsi vasitəsilə mümkün olur. Malların və xidmətlərin bu mürəkkəb rəqsi milli sərhədlərlə məhdudlaşmır, əksinə bütün dünyanı əhatə edən mürəkkəb bir baletdir.

Beynəlxalq biznes sferasında tez-tez görünməyən qəhrəmanlar olan logistika məhsulların istehsalçılardan istehlakçılara rahat hərəkətinin təşkilində mühüm rol oynayır. Logistikanın

AUDİT 2024, 2 (44), səh. 82-93.

AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.

АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

mühüm komponenti olan təchizat zənciri, coğrafi sərhədləri aşan bir-biri ilə əlaqəli sistem yaradaraq, satınalma, istehsal, daşıma və paylamayı əhatə edən qobelenləri birləşdirir.

Ticarət və logistikanın bu qlobal rəqsi, öz növbəsində, daha geniş beynəlxalq iqtisadiyyatı formalaşdırır. İqtisadi tendensiyalar, geosiyasi hadisələr və texnoloji irəliləyişlər sərhədləri aşaraq, ticarət modellərinə və logistik əməliyyatların səmərəliliyinə təsir göstərir. Bu elementlərin bir-birinə bağlılığı dinamik bir mühit yaradır ki, bir sahədəki dəyişikliklər bütün sistemdə kaskad təsir göstərə bilər.

Beynəlxalq ticarət, logistika və beynəlxalq iqtisadiyyat arasında qarşılıqlı əlaqənin dərk edilməsinin əhəmiyyətini, xüsusən də qlobal biznes kontekstində qiymətləndirmək olmaz. Beynəlxalq miqyasda fəaliyyət göstərən müəssisələr müvəffəqiyyətin təkcə keyfiyyətli məhsul istehsal etməkdən deyil, həm də təchizat zəncirinin effektiv idarə edilməsindən və daim inkişaf edən qlobal iqtisadi mənzərəyə uyğunlaşmaqdan asılı olduğu mürəkkəb mənzərəni idarə etməlidir.

Siyasətçilər üçün bu mürəkkəb qarşılıqlı əlaqənin dərinədən dərk edilməsi iqtisadi artımı, ticarətin asanlaşdırılmasını və səmərəli logistik infrastrukturun inkişafını təşviq edən siyasətlərin yaradılması çox vacibdir. Bu elementləri ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirən miyopik yanaşma, qlobal arenada dövlətlərin rəqabət qabiliyyətini əngəlləyən suboptimal nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Əslində, beynəlxalq ticarət, logistika və beynəlxalq iqtisadiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi qlobal biznesin binasının dayandığı təməli təşkil edir. Bu münasibətlərin mürəkkəbliklərini daha dərinədən araşdırdıqca aydın olur ki, bizneslər və siyasətçilər yalnız vahid anlaşma yolu ilə beynəlxalq ticarətin bir-birinə bağlı dünyasının təqdim etdiyi çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə və imkanlardan istifadə etməyə ümid edə bilərlər.

Beynəlxalq ticarət dinamikası

Beynəlxalq ticarət qlobal bazar yaratmaq üçün coğrafi sərhədləri aşan ölkələr arasında mal və xidmətlərin mübadiləsidir. Beynəlxalq ticarətin əsasını təşkil edən əsas prinsiplər arasında ölkələrin nisbi effektivliyə malik olduqları mal və ya xidmətlərin istehsalında ixtisaslaşdığı müqayisəli üstünlük anlayışı və müəyyən bir məhsul istehsalında bir millətin məhsuldarlıq üstünlüyünü vurğulayan mütləq üstünlük nəzəriyyəsi daxildir.

Ticarət də qarşılıqlı fayda prinsipi əsasında fəaliyyət göstərir; ölkələr ticarətlə məşğul olurlar, çünki bu, onlara rəqabətqabiliyyətli qiymətlərlə daha geniş çeşiddə mal və xidmətlərə çıxış imkanı verir, iqtisadi artımı və ixtisaslaşmanı artırır [2, s.281].

Beynəlxalq ticarətin arteriyaları ölkələr arasında malların hərəkətini asanlaşdıran qlobal ticarət yolları və dəhlizləridir. Həm dəniz, həm də quruda olan bu marşrutlar əsas iqtisadi mərkəzləri birləşdirir və məhsulların qitələr arasında fasiləsiz axınını təmin edir. Görkəmli nümunələrə Süveyş kanalı, Panama kanalı və Sakit və Atlantik okeanlarındakı müxtəlif gəmi yolları daxildir.

İpək Yolu kimi quru ticarət dəhlizləri və Trans-Sibir Dəmir Yolu və Avro-Asiya quru körpüsü kimi müasir quru yolları Şərqlə Qərbi birləşdirən mühüm rol oynayır. Bu marşrutları başa düşmək səmərəli və sərfəli nəqliyyat həlləri axtaran bizneslər və beynəlxalq ticarəti dəstəkləmək üçün infrastrukturunu təkmilləşdirməyə çalışan siyasətçilər üçün vacibdir.

Ticarət sazişləri və tariflər beynəlxalq ticarətin mənzərəsini formalaşdıran əsas alətlərdir. Şimali Amerika Azad Ticarət Sazişi (NAFTA) və ya Trans-Sakit Okean Tərəfdaşlığı üçün Hər-tərəfli və Proqressiv Saziş (CPTPP) kimi ticarət sazişləri ticarətdə maneələri azaldan, iqtisadi əməkdaşlığı stimullaşdıran və daha açıq qlobal bazarı təşviq edən çərçivələr yaradır [2, s.287].

AUDİT 2024, 2 (44), səh. 82-93.
AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.
АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

Digər tərəfdən, idxal mallarına tətbiq edilən vergilər olan tariflər ticarət dinamikasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Onlar yerli sənayeləri qorumaq üçün istifadə oluna bilər, lakin onlar həm də ticarət gərginliyinə və beynəlxalq əməkdaşlığın azalmasına səbəb ola bilər. Ticarət müqavilələri və tariflər arasındakı mürəkkəb tarazlığın başa düşülməsi qlobal təchizat zəncirlərini optimallaşdırmaq istəyən bizneslər və yerli sənayeləri qorumaq və beynəlxalq ticarəti təşviq etmək arasında tarazlıq yaratmağa çalışan siyasətçilər üçün vacibdir.

Beynəlxalq ticarət dinamikasının mürəkkəb qobelenində bu elementlər – prinsiplər, marşrutlar və tənzimləyici çərçivələr – dinamik və daim inkişaf edən sistem yaratmaq üçün bir-birinə qarışır. Bizneslərin uğuru və xalqların rifahı onların bu mürəkkəb mənzərəni idarə etmək, dəyişikliklərə uyğunlaşmaq və qlobal bazarda imkanlardan istifadə etmək bacarığından asılıdır.

Qlobal təchizat zəncirində logistika

Tez-tez beynəlxalq ticarətin əsası adlandırılan logistika, malların və xidmətlərin mənsə nöqtəsindən istehlak nöqtəsinə qədər daşınması və saxlanması ilə məşğul olan müxtəlif fəaliyyətlərin sistemli şəkildə əlaqələndirilməsidir. O, nəqliyyat, anbar, inventar idarəetmə, sifarişlərin yerinə yetirilməsi və məlumat axını daxil olmaqla, geniş funksiyaları əhatə edir.

Beynəlxalq ticarət kontekstində logistika istehsalçılar və istehlakçılar arasında coğrafi boşluqları aradan qaldıraraq, aktivləşdirici rolunu oynayır. Effektiv logistika məhsulların təyinat yerinə vaxtında və sərfəli şəkildə çatmasını təmin edərək, malların sərhədlər arasında rahat hərəkətini asanlaşdırır. Qlobal bazarlara çıxışını genişləndirmək istəyən bizneslər üçün logistikanın beynəlxalq ticarətlə inteqrasiyası zəruridir [7, s.6].

Qlobal təchizat zənciri bütün dünyanı əhatə edən, istehsalçıları, təchizatçıları, distribyutorları və pərakəndə satıcıları birləşdirən mürəkkəb bir şəbəkədir. Bu, mürəkkəb sistemin əsas komponentlərini başa düşmək, əməliyyatlarını sadələşdirmək və təchizat zəncirinin səmərəliliyini optimallaşdırmaq məqsədi daşıyan müəssisələr üçün vacibdir.

Mənbə: Kot, Sebastian. (2014). *Principles of Global Supply Chain Management*.

Şəkil 1. Qlobal təchizat zəncirinin əsas komponentləri

1. Satınalma: Bütün dünya üzrə təchizatçılardan xammal və ya hazır məhsulların alınmasını nəzərdə tutur.
 2. İstehsal: Xammalı hazır məhsula çevirən istehsal proseslərini əhatə edir.
 3. Nəqliyyat: İstehsal mərkəzlərini paylama məntəqələri ilə birləşdirən, daşıma, hava, avtomobil və dəmir yolu kimi müxtəlif rejimlər vasitəsilə malların daşınmasını əhatə edir.
 4. Anbar təsərrüfatı: Vaxtında bölüşdürülməsini asanlaşdırmaq üçün strateji olaraq yerləşdirilmiş inventarın saxlanması və idarə olunmasını nəzərdə tutur.
 5. Paylaşım: Məhsulların son istifadəçilərə və ya pərakəndə satıcılara çatdırılmasını əhatə edir, onların dərhal son təyinat yerlərinə çatmasını təmin edir.
 6. İnformasiya axını: Təchizat zənciri boyunca məlumatın kommunikasiyasını və koordinasiyasını əhatə edir, real vaxtda görünməyə və cavabdeh qərar qəbul etməyə imkan verir [7, s.12].
- Səmərəli logistika təkcə rahatlıq məsələsi deyil; qlobal arenada fəaliyyət göstərən bizneslər

AUDIT 2024, 2 (44), səh. 82-93.
AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.
АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

üçün strateji vacib şərtidir. Sadələşdirilmiş logistikanın əhəmiyyətini bir neçə əsas aspektdə vurğulamaq olar.

Səmərəli logistika beynəlxalq ticarət sahəsində sadəcə rahatlıq məsələsi deyil; daha doğrusu, o, şirkətin gəlir səviyyəsinə və rəqabət mövqeyinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edən strateji imperativ kimi dayanır. Logistika əməliyyatlarının sadələşdirilmiş təşkili dinamik və bir-biri ilə əlaqəli qlobal bazarda inkişaf etmək istəyən bizneslər üçün dərin təsirlər yaradır.

Xərclərin azaldılması səmərəli logistikanın əsas dividendlərindən biridir. Nəqliyyat marşrutlarını mürəkkəb şəkildə idarə etməklə, inventar səviyyələrini optimallaşdırmaqla və anbar strategiyalarını dəqiq tənzimləməklə müəssisələr ümumi təchizat zənciri xərclərini azalda bilər. Bu, nəinki mənfəət marjasını qoruyur, həm də şirkətləri beynəlxalq bazarda üstünlük əldə etmək üçün vacib amil olan rəqabətli qiymətlər təklif etməyə imkan verir [7, s.23].

Mənbə: Stopka, O., Eupták, V., Stopková, M., Jurkovič, M. and Jeřábek, K. Streamlining possibility of transport-supply logistics when using chosen Operations Research techniques

Şəkil 2. Sadələşdirilmiş logistikanın əhəmiyyətinin bir neçə əsas aspektləri

Biznes uğurunun təməl daşı olan müştəri məmnuniyyəti logistika əməliyyatlarının səmərəliliyi ilə mürəkkəb şəkildə bağlıdır. Məhsulların vaxtında və etibarlı şəkildə çatdırılması müştərilərin gözləntilərini qarşılamaq və üstələmək üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Sürətli və etibarlı xidmətin təkcə üstünlük deyil, həm də gözlənti olduğu bir dövrdə səmərəli logistika müştəri sədaqətini və müsbət brend qavrayışını gücləndirən əsas sürücüyə çevrilir.

Qlobal bazarın can damarı olan rəqabətqabiliyyətlilik şirkətin beynəlxalq ticarətin çətinliklərini çeviklik və dəqiqliklə idarə etmək bacarığından asılıdır. Məhsulları daha sürətli, daha etibarlı və daha aşağı qiymətə çatdırma bilən müəssisələr rəqiblərini üstələmək üçün mövqe tuturlar. Buna görə də, səmərəli logistika, şirkətlərə bazar tələblərinə sürətlə cavab verməyə, dəyişikliklərə uyğunlaşmağa və öz sahələrində lider kimi görünməyə imkan verən bu üstünlük yarışında dayaq nöqtəsinə çevrilir [1, s.336].

AUDİT 2024, 2 (44), səh. 82-93.
AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.
АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

Əslində, səmərəli logistikanın əhəmiyyəti əməliyyat səmərəliliyindən kənara çıxır; qlobal ticarətin mürəkkəb və bir-biri ilə əlaqəli dünyasında davamlı uğur əldə etmək istəyən bizneslər üçün strateji imperativə çevrilir. Logistika əməliyyatlarının optimallaşdırılmasını prioritetləşdirməklə şirkətlər təkcə xərcləri azaltmaqla yanaşı, beynəlxalq ticarətin daim inkişaf edən mənzərəsində böyük iştirakını təmin edərək, rəqabət qabiliyyətlərini də artırma bilərlər.

İnkişaf etməkdə olan beynəlxalq iqtisadiyyatın formalaşdırılması

Beynəlxalq iqtisadiyyat onun trayektoriyasını müəyyən edən çoxlu amillərə cavab verən daimi dalğalanma vəziyyətindədir. Mövcud tendensiyaların dərin təhlili qlobal iqtisadi mənzərəyə təsir edən mürəkkəb qüvvələr haqqında dəyərli fikirlər verir. Görkəmli qüvvələrdən biri xalqlar arasında artan qarşılıqlı əlaqəni gücləndirən davam edən qloballaşma prosesidir. Bu qarşılıqlı əlaqə tədarük zəncirləri, maliyyə bazarları və fasiləsiz məlumat axını boyunca uzanır və iqtisadi siyasətləri və ticarət əlaqələrini əhəmiyyətli dərəcədə formalaşdırır.

İqtisadi gücdə nəzərəcarpacaq dəyişiklik də göz qabağındadır, inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlar mərkəzi mərhələyə keçir. Asiyadakı dövlətlər, xüsusən də Çin və Hindistan, Qərb güclərinin uzun müddət davam edən iqtisadi hökmranlığına meydan oxuyaraq öz təsirlərini gücləndirirlər. İqtisadi qüdrətin bu şəkildə yenidən bölüşdürülməsi qlobal iqtisadi dinamika üçün geniş təsirlərə malikdir [5, s.16].

Davamlılıq cari beynəlxalq iqtisadi tendensiyalarda mərkəzi mövzu kimi ortaya çıxdı. Biznes və hökumətlər iqlim dəyişikliyi və sosial bərabərsizlikləri həll etmək üçün ekoloji cəhətdən təmiz təcrübələr və siyasətlər qəbul etməklə ekoloji və sosial mülahizələr ön plana çıxır. Davamlı təcrübələrə vurğu iqtisadi rifah və ekoloji və sosial rifah arasında qarşılıqlı əlaqənin daha geniş şəkildə tanınmasını əks etdirir.

Beynəlxalq iqtisadiyyat qeyri-müəyyənliklərdən və çağırışlardan xali deyil. Geosiyasi gərginliklər, ictimai sağlamlıq böhranları və digər gözlənilməz hadisələr iqtisadi dəyişkənliyə səbəb olur. Bizneslər və siyasətçilər sürətli dəyişikliklər qarşısında dayanıqlılığını təmin etmək üçün bu qeyri-müəyyənlikləri adaptiv strategiyalarla idarə etməlidirlər.

Bu dinamik mənzərədə inkişaf etməkdə olan bazarlar mühüm rol oynayır. Onların qlobal iqtisadi artıma verdiyi töhfə əhəmiyyətlidir və bu, orta sinif əhalisinin genişlənməsi, artan istehlak tələbi və inkişaf edən sənayelər hesabına təmin edilir. Bu bazarlar beynəlxalq ticarət üçün yeni imkanlar təqdim edir, bizneslərə geniş istehlak bazalarına və müxtəlif iqtisadi mənzərələrə çıxış imkanı verir [5, s.18].

İnkişaf etməkdə olan bazarların təsiri iqtisadi artımdan kənara çıxaraq innovasiya və sahibkarlığa qədər uzanır. Bu bazarlar tez-tez texnoloji irəliləyişlər və yeni sənaye sahələrinin inkişafı üçün mərkəz rolunu oynayır. Müəssisələr strateji olaraq bu bazarlara daxil olduqdan sonra onlar bu regionların innovativ potensialından istifadə edərək qlobal biznes təcrübələrinin ümumi təkamülünə töhfə verirlər.

Texnologiya və rəqəmsallaşma beynəlxalq biznes təcrübələrini dərindən və yenidən formalaşdırıcı transformasiyaedici qüvvələr olmuşdur. Elektron ticarətin yüksəlişi coğrafi maneələri aradan qaldıraraq bizneslərə qlobal bazarlara asanlıqla çıxmağa imkan verir. Rəqəmsal platformalar transsərhəd əməliyyatları asanlaşdırır, beynəlxalq ticarəti demokratikləşdirir və bütün ölçülü bizneslər üçün qapıları açır [3, s.5].

Blockchain texnologiyası təchizat zəncirlərində şəffaflığın yeni səviyyəsini təqdim edir. Bu,

AUDİT 2024, 2 (44), səh. 82-93.
AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.
АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

təkcə fırladaqçılığı azaldır, həm də etik və davamlı biznes təcrübələrinə artan vurğu ilə uyğunlaşır. Rəqəmsal dövrün başqa bir məhsulu olan böyük verilənlərin analitikası istehlakçı davranışı, bazar tendensiyaları və risk faktorları haqqında anlayışlar təqdim etməklə bizneslərə əsaslandırılmış qərarlar qəbul etməyə imkan verir.

Üstəlik, rəqəmsal dövr uzaqdan işləməyi və qlobal əməkdaşlığı asanlaşdırıb. Müəssisələr indi dünyanın müxtəlif yerlərindən olan istedadlardan istifadə edərək virtual komandalarla sərhədlər boyu fəaliyyət göstərirlər. Bu dəyişiklik təkcə işçi qüvvəsinin dinamikası üçün deyil, həm də mədəniyyətlərarası fikir və təcrübə mübadiləsi üçün dərin təsirlərə malikdir.

Nəticə olaraq, inkişaf edən beynəlxalq iqtisadiyyat cari tendensiyaların, inkişaf etməkdə olan bazarların təsirinin və texnologiyanın dəyişdirici gücünün kompleks qarşılıqlı təsiridir. Bu mənəzərni idarə edən bizneslər və siyasətçilər çevik və daim inkişaf edən qlobal iqtisadi paradigmadə imkanlardan yararlanmaq və problemləri həll etmək üçün çevik qalmalıdırlar [3, s.6].

Sinqapurun iqtisadi möcüzəsi

Sinqapur beynəlxalq ticarət, logistika və iqtisadi inkişafın uğurlu inteqrasiyasında cəlbədicə nümunə kimi dayanır. Limanlara, nəqliyyat infrastrukturuna strateji sərmayələr və azad ticarət öhdəliyi sayəsində Sinqapur kiçik ticarət məntəqəsindən qlobal iqtisadi mərkəzə çevrildi. Dünyanın ən işlək limanlarından biri olan Sinqapur limanı beynəlxalq ticarətin asanlaşdırılmasında şəhər dövlətinin şücaətini simvollaşdırır. Logistika və ticarət siyasətlərinin effektiv inteqrasiyası təkcə iqtisadi artıma təkan vermədi, həm də Sinqapuru qlobal təchizat zəncirində əsas oyunçu kimi yerləşdirdi.

Almaniyanın Mittelstand müvəffəqiyyəti

Kiçik və orta müəssisələrdən (KOM) ibarət Almaniyanın Mittelstand uğurlu inteqrasiya nümunəsidir. Güclü logistika infrastrukturundan və keyfiyyətli istehsala sadiqlikdən istifadə edərək, bu şirkətlər müxtəlif sənaye sahələrində qlobal liderlərə çevriliblər. Mittelstand-ın uğuru Almaniyanın iqtisadi gücünə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verən KOM-ların beynəlxalq bazarlarda inkişaf etməsinə imkan yaratmaqda səmərəli logistika və ticarət tərəfdaşlıqlarının vacibliyini vurğulayır [9, s.721].

Dubayın iqtisadi güc mərkəzinə çevrilməsi azad zonaların yaradılması ilə sıx bağlıdır. Bu zonalar təşviqlər, sadələşdirilmiş gömrük prosedurları və ən müasir logistika infrastrukturunu təmin etməklə biznesə beynəlxalq ticarət üçün əlverişli mühit təklif edir. Dubayın azad zonalarının uğuru strateji siyasət qərarlarının beynəlxalq ticarət və iqtisadi inkişaf üçün əlverişli mühitin yaradılmasına təsirini göstərir.

Maersk Line-nin kibertəhlükəsizliyi pozması

Gəmiçilik sənayesi nəhəngi Maersk Line 2017-ci ildə geniş yayılmış kibər hücumun qurbanı olduqda əhəmiyyətli bir problemlə üzləşdi. Bu hadisə qlobal logistika sistemlərinin rəqəmsal təhlükələrə qarşı həssaslığını vurğuladı. Öyrənilən dərs beynəlxalq ticarət və logistika şəbəkələrinin bütövlüyünü qorumaq üçün güclü kibertəhlükəsizlik tədbirlərinə sərmayə qoymağın kritik əhəmiyyətidir [9, s.725].

Yunanıstan maliyyə böhranı beynəlxalq ticarətlə bağlı iqtisadi inkişafın çətinlikləri haqqında xəbərdarlıq xarakteri daşıyır. Həddindən artıq borc, qeyri-adekvat fiskal siyasət və struktur problemləri ciddi iqtisadi tənəzzülə səbəb oldu. Buradakı dərs beynəlxalq ticarətin faydalarının davamlı iqtisadi inkişafa töhfə verməsini təmin etmək üçün hərtərəfli iqtisadi planlaşdırma, məsuliyyətli fiskal siyasətlər və effektiv idarəetmə ehtiyacıdır.

Böyük Britaniyanın Brexit kimi tanınan Avropa İttifaqından çıxmaq qərarı tədarük zəncirlərində əhəmiyyətli fasilələrlə nəticələndi. Ticarət müqavilələrində, gömrük prosedurlarında və tənzimləyici çərçivələrdə edilən dəyişikliklər Böyük Britaniyada fəaliyyət göstərən və onunla ticarət edən bizneslər üçün problemlər yaratdı. Brexittən alınan dərs hərtərəfli planlaşdırmanın vacibliyi, tənzimləyici dəyişikliklərə uyğunlaşma və geosiyasi dəyişikliklərin təsirini azaltmaq üçün çevik təchizat zənciri strategiyalarının zəruriliyidir.

Yekun olaraq, nümunə tədqiqatları beynəlxalq ticarət, logistika və iqtisadi inkişafın inteqrasiyasının həm uğurları, həm də çətinlikləri haqqında dəyərli fikirlər təklif edir. Uğurlu nümunələr strateji planlaşdırmanın, infraqururktura sərmayənin və əlverişli ticarət mühitinin yaradılmasının vacibliyini vurğulayır, uğursuzluqlar isə qlobal ticarətin mürəkkəb dünyasında potensial tələlərin aradan qaldırılması üçün davamlılıq, uyğunlaşma və proaktiv tədbirlərə ehtiyac olduğunu vurğulayır [4, s.12].

Gələcəyə baxış

Beynəlxalq ticarətin, logistikanın və qlobal iqtisadiyyatın trayektoriyası yaranan tendensiyaların və bir sıra çağırışların və imkanların yaxınlaşmasından dərinlən təsirlənəcək. Bu transformativ mənzərənin önündə rəqəmsallaşma və Sənaye 4.0-ın dayanılmaz marşı dayanır. Əşyaların İnterneti (IoT), süni intellekt (AI) və blokçeyn kimi texnologiyalar tədarük zəncirlərində inqilab etməyə və beynəlxalq ticarət proseslərini asanlaşdırmağa hazırdır. Ağıllı logistikanın, bir-biri ilə əlaqəli sistemlərin və məlumatlara əsaslanan qərarların qəbul edilməsinin qlobal iqtisadi ekosistemdə artan səmərəlilik, azaldılmış xərclər və təkmilləşdirilmiş uyğunlaşma dövrünü açacağı gözlənilir.

Eyni zamanda, davamlılığa artan qlobal diqqət beynəlxalq ticarət və logistikanın gələcəyini istiqamətləndirəcək bir mayakdır. Ətraf mühitə uyğun nəqliyyat üsullarını, dairəvi iqtisadiyyat prinsiplərini və karbon izlərinin azaldılması strategiyalarını özündə birləşdirən yaşıl logistika təcrübələri təkcə istehlakçı gözləntilərini qarşılamaq deyil, həm də inkişaf edən ekoloji qaydalara riayət etmək və iqlimlə mübarizədə qlobal təşəbbüslərə töhfə vermək məqsədi daşıyacaq [4, s.17].

Təchizat zəncirlərində möhkəmlik gələcək iqtisadi mənzərənin mərkəzi mövzusu olmağa hazırlaşır. COVID-19 pandemiyası kimi hadisələrin səbəb olduğu fasilələr tədarük zəncirlərinin zəifliklərini vurğuladı və biznesləri strategiyalarını yenidən qiymətləndirməyə və gücləndirməyə sövq etdi. Mənbə strategiyalarının şaxələndirilməsi, rəqəmsal təchizat zəncirinin həllərinin tətbiqi və güclü risklərin idarə edilməsi təcrübələrinin həyata keçirilməsi gözlənilməz çağırışlara uyğunlaşa bilən davamlı qlobal təchizat şəbəkələrinin qurulması üçün vacib olacaqdır.

Bununla belə, gələcəyin vədləri arasında potensial problemlər üfüqdə görünür. Dəyişən ittifaqlar, ticarət siyasətləri və tariflərlə xarakterizə olunan geosiyasi qeyri-müəyyənliklər qurulmuş təchizat zəncirlərini pozmaq potensialına malikdir. Bu qeyri-müəyyənlikləri idarə etmək həm bizneslər, həm də siyasətçilər tərəfindən çeviklik, risklərin şaxələndirilməsi və yeni bazarların araşdırılmasını tələb edəcək [4, s.20].

AUDİT 2024, 2 (44), səh. 82-93.
AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.
АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

Texnologiyanın sürətli inkişafı imkanlar təqdim etməklə yanaşı, xüsusən də işçi qüvvəsinin keçidlərində çətinliklər yarada bilər. Avtomatlaşdırma, süni intellekt və robototexnika sənayeləri yenidən formalaşdırır və yeni bacarıq dəstlərini tələb edə bilər. İşçi qüvvəsini bu dəyişikliklərə hazırlamaq və rəvan keçidi təmin etmək texnoloji pozulmanın sosial və iqtisadi nəticələrini həll etmək üçün həyati əhəmiyyət kəsb edəcək.

Qlobal sağlamlıq problemləri və pandemiyaya hazırlıq ehtiyacı yaxın gələcək üçün problemlər olaraq qalacaq. Beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi, sağlamlıq protokollarının tətbiqi və kritik mallar üçün tədarük zəncirlərinin şaxələndirilməsi potensial sağlamlıq böhranları ilə bağlı risklərin azaldılmasında vacib olacaqdır [6, s.25].

Digər tərəfdən, e-ticarətin genişləndirilməsi həm çətinliklər, həm də imkanlar gətirərək davam edəcək. Bizneslər getdikcə artan onlayn istehlakçı bazasının tələblərinə cavab vermək üçün logistika və təchizat zənciri strategiyalarını uyğunlaşdırmalı olacaqlar. Bununla belə, bu tendensiya xüsusilə qlobal bazara daxil olmaq istəyən kiçik və orta müəssisələr üçün yeni bazarlar və gəlir axınları açır.

Yekun olaraq, beynəlxalq ticarətin, logistikanın və qlobal iqtisadiyyatın gələcəyi texnoloji təkamülün, davamlılıq imperativlərinin və davamlı sistemlərin qurulması imperativinin dinamik qarşılıqlı təsiri ilə qeyd olunur. Bizneslər və siyasətçilər bu mürəkkəb mənzərəni strateji uzaqgörənliklə idarə etməli, texnoloji irəliləyişlərdən istifadə edərək, davamlılıq əhatə etməli və daim inkişaf edən qlobal iqtisadi paradigmada inkişaf etmək üçün dayanıqlığı gücləndirməlidirlər [6, s.28].

Biznes və siyasətçilər üçün strategiyalar

Beynəlxalq ticarət və logistikanın mürəkkəbliklərini idarə edərkən bizneslər və siyasətçilər səmərəliliyi, dayanıqlığı və davamlı təcrübələri artıran strategiyaları birgə həyata keçirməlidirlər. Müəssisələr üçün qabaqcıl texnologiyaların tətbiqi əsas tövsiyə kimi önə çıxır. Süni intellektə (AI), blokçeyn və qabaqcıl ERP sistemlərinə sərmayə qoymaq şirkətlərə qərar qəbul etmə proseslərini optimallaşdırmağa və beynəlxalq ticarət və logistikanın incəliklərini sadələşdirməyə imkan verir. Bu texnoloji əsaslı yanaşma, tədarük zəncirinin görünməsini artırır, real vaxt rejimində monitoring və məlumat analitikasına imkan verir ki, bu da pozuntulara sürətli cavab verməyə və ümumi dayanıqlığı yaxşılaşdırır.

Təchizat zənciri strategiyalarının şaxələndirilməsi daim dəyişən qlobal mənzərə ilə üzləşən müəssisələr üçün mühüm taktika kimi ortaya çıxır. Fərqli regionlar üzrə çoxsaylı təchizatçılarla əlaqə yaratmaq təkcə geosiyasi qeyri-müəyyənliklərlə bağlı riskləri azaldır, həm də daha möhkəm və uyğunlaşa bilən təchizat zənciri yaradır. Davamlı təcrübələri mənimsəmək artıq sadəcə bir seçim deyil; bu, strateji imperativdir. Şirkətlər ekoloji təmiz nəqliyyatı özündə birləşdirməli, tullantıları azaltmalı və inkişaf edən istehlakçı gözləntilərinə uyğunlaşaraq və ekoloji riskləri azaltmaqla etik istehsal standartlarına riayət etməlidir [8, s.6].

İşçi qüvvəsində qlobal düşüncə tərzinin yetişdirilməsi beynəlxalq ticarətlə məşğul olan müəssisələr üçün strateji vacibliyə çevrilir. Mədəni məlumatlılıq, dil biliyi və müxtəlif bacarıq dəsti, təşkilati çeviklik və uyğunlaşma qabiliyyətini inkişaf etdirərək, sərhədlər arasında effektiv ünsiyyət və əməkdaşlığa kömək edir.

Siyasət cəbhəsində hökumətlər qlobal iqtisadi artım üçün əlverişli mühitin yaradılmasında mühüm rol oynayır. Azad və ədalətli ticarətin asanlaşdırılması hökumət strategiyalarının təməli olmalıdır. Bu, ticarət maneələrinin azaldılmasını, lazımsız tənzimləmələrin aradan qaldırılma-

sını və ədalətli ticarət sazişləri üzrə danışıqların aparılmasını və bununla da beynəlxalq səhnədə biznes üçün bərabər şərait yaradılmasını nəzərdə tutur.

İnfrastruktura investisiyalar səmərəli logistika və beynəlxalq ticarət üçün çox vacibdir. Hökumətlər malların və məlumatların sərhədlər arasında maneəsiz hərəkətini asanlaşdırmaq üçün nəqliyyat şəbəkələri, limanlar və rəqəmsal infrastrukturun maliyyələşdirilməsinə üstünlük verməlidirlər. Hökumətlər beynəlxalq ticarətlə məşğul olan sənayelər daxilində texnoloji irəliləyişləri təşviq edərək, Ar-Ge fəaliyyətlərini təşviq etməli olduqları üçün innovasiya və tədqiqatların dəstəklənməsi eyni dərəcədə vacibdir [8, s.8].

Bacarıqlı işçi qüvvəsi qlobal ticarətlə məşğul olan hər bir ölkə üçün dəyərli varlıqdır. Hökumətlər işçi qüvvəsinin beynəlxalq ticarət və logistikanın inkişaf edən tələbləri lazım olan bacarıqlarla təchiz olunmasını təmin etmək üçün təhsil və bacarıqların inkişafına diqqət yetirən siyasətlər hazırlamalı, təhsil müəssisələri və bizneslərlə əməkdaşlıq etməlidir.

Davamlılıq təşəbbüslərinin təşviqi digər əsas siyasət məsələsidir. Hökumətlər vergi güzəştləri, davamlı mənbə üçün tənzimləyici çərçivələr və bərpa olunan enerjinin qəbuluna dəstək vasitəsilə biznesləri ekoloji cəhətdən təmiz təcrübələri mənimsəməyə həvəsləndirə bilər [10, s.40].

Nəticə olaraq, biznes və siyasətçilər arasında simbiotik əlaqə beynəlxalq ticarət və logistikanın mürəkkəbliklərini uğurla idarə etmək üçün vacibdir. Texnoloji şücaət və davamlılıq öhdəliyi ilə silahlanmış müəssisələr qlobal bazarda inkişaf edə bilər. Eyni zamanda, hökumətlər düşünülmüş siyasətlər və strateji sərmayələr vasitəsilə qlobal iqtisadi artım üçün əlverişli mühit yarada, həm millətlər, həm də bizneslər üçün rifahı təşviq edə bilərlər. Bu maraqlı tərəflər arasında davamlı əməkdaşlıq beynəlxalq ticarətin mürəkkəb və bir-biri ilə əlaqəli dünyasında möhkəm, yenilikçi və davamlı gələcək qurmaq üçün çox vacibdir.

Y E K U N

Beynəlxalq ticarət, logistika və inkişaf edən beynəlxalq iqtisadiyyat arasındakı mürəkkəb rəqs bizim bir-biri ilə əlaqəli qlobal mənzərəmizin əsasını təşkil edir. Sinqapurun səs-küylü limanlarından Almanyanın Mittelstand-ın innovativ mərkəzlərinə qədər müvəffəqiyyət hekayələri səmərəli logistika, strateji ticarət siyasətləri və inkişaf edən iqtisadi inkişaf arasında simbiotik əlaqəni vurğulayır. Ən müasir texnologiyaların qəbulu, təchizat zənciri strategiyalarının şaxələndirilməsi və davamlılığın mənimsənilməsi təkcə fərdi strategiyalar deyil, həm də qlobal ticarətin gələcəyini müəyyən edən bir qobelen toxuyan bir-birinə bağlı iplərdir.

Rəqəmsallaşma, davamlı təcrübələr və təchizat zəncirlərində dayanıqlıq kimi inkişaf edən tendensiyalarla formalaşan qlobal iqtisadiyyat dinamik bir qurumdur. İqtisadi gücün dəyişməsi, geosiyasi qeyri-müəyyənliklər və mənzərəyə təsir edən innovasiyalara həmişə mövcud ehtiyacla bu aspektlərin qarşılıqlı əlaqəsi getdikcə daha aydın görünür. Həm müvəffəqiyyətlərdən, həm də uğursuzluqlardan öyrənilən dərslər, nümunə araşdırmaları və gələcək perspektivlər vasitəsilə təsvir olunur, qlobal miqyasda uyğunlaşma, uzaqgörənlik və əməkdaşlıq söylərinə ehtiyacı vurğulayır.

Biz inkişaf edən qlobal mənzərənin kəsişməsində dayandığımız zaman, fəaliyyətə çağırış bizneslər, siyasətçilər və mürəkkəb beynəlxalq ticarət şəbəkəsində iştirak edən bütün maraqlı tərəflər üçün rezonans doğurur. Əməkdaşlıq əsasdır. Müəssisələr texnologiya, davamlılıq və işçi qüvvəsinin inkişafını qəbul etməli, beynəlxalq arenada uğurun uyğunlaşma və qlobal düşüncə tərzi tələb etdiyini dərk etməlidir.

Siyasətçilər, öz növbəsində, innovasiyaları inkişaf etdirən, davamlı təcrübələri dəstəkləyən və qüsursuz beynəlxalq ticarəti asanlaşdıran mühitin yaradılması məsuliyyətini daşıyırlar. Fəaliy-

AUDİT 2024, 2 (44), səh. 82-93.

AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.

АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

yətə çağırış beynəlxalq əməkdaşlığa şamil edilir, xalqları istər geosiyasi qeyri-müəyyənliklər, istərsə də qlobal sağlamlıq böhranları olsun, ümumi problemləri həll etmək üçün bir araya gəlməyə çağırır. Məhz əməkdaşlıq vasitəsilə biz dayanıqlı təchizat zəncirləri qura, iqtisadi artımı gücləndirə və bir-biri ilə əlaqəli dünyanın mürəkkəbliklərini idarə edə bilərik.

Bu sürətli dəyişikliklər dövründə fəaliyyətə çağırış sadəcə bir təklif deyil, həm də zərurətdir. Beynəlxalq ticarət, logistika və inkişaf etməkdə olan beynəlxalq iqtisadiyyat arasında kritik qarşılıqlı əlaqə bütün maraqlı tərəflərdən birgə səy tələb edir. Yalnız əməkdaşlıq, uyğunlaşma və dayanıqlı və inklüziv qlobal iqtisadiyyatın qurulması üçün ortaq öhdəlik vasitəsilə biz çətinliklərin öhdəsindən gələ və qarşıda duran imkanlardan yararlanı bilərik. Gələcək çağırır və bizim onu rifah, innovasiya və bir-biri ilə əlaqəli uğur mənzərəsinə çevirə biləcəyimiz kollektiv fəaliyyətdir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Al-Ababneh Hassan, Dumanska Ilona, Derkach Ella, Sokhetska Anna, Kemarska Liliia - Integration of Logistics Systems of Developing Countries into International Logistics Channels Integration of Logistics Systems of Developing Countries into International Logistics Channels. *Acta logistica*. Volume: 8, 2021. Pages: 329-340. 10.22306/al.v8i4.234.
2. Azmat Gani - The Logistics Performance Effect in International Trade // *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, Volume 33, Issue 4, 2017, pages 279-288, ISSN 2092-5212, <https://doi.org/10.1016/j.ajsl.2017.12.012>.
3. Jiang Z., Wu Y. The Impact of International Logistics to International Trade Research Based on an Empirical Analysis of the Data in 1995-2014 in Shandong Province. *Matec Web of Conferences* 124 , 05004, 2017, DOI: 10.1051/mateconf/201712405004, p 1-7
4. Katrakylidis I., Madas M. International Trade and Logistics: An Empirical Panel Investigation of the Dynamic Linkages between the Logistics and Trade and their Contribution to Economic Growth. *International Journal of Economics and Business Administration*, Volume VII, Issue 4, 2019, pp. 3-21
5. Ma W., Cao X., Li J. - Impact of Logistics Development Level on International Trade in China: A Provincial Analysis. *Sustainability*, 2021, 13, pp 1-18. 2107. <https://doi.org/10.3390/su13042107>
6. Maciulyte-Sniukiene Alma, Burinskiene Aurelija - Logistics and international trade development relationship: evidence of European Union member states. 2020, pp. 19-28. 10.3846/bm.2020.524.
7. Min-Ju Song, Hee-Yong Lee - The relationship between international trade and logistics performance: A focus on the South Korean industrial sector, *Research in Transportation Business & Management*, Volume 44, 2022, 100786, ISSN 2210-5395, <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2022.100786>.
8. Salawu Yekini, Ghadiri Seyed - Roles of trade logistics to the development of international trade: A perspective of Nigeria. *Journal of Transport and Supply Chain Management*. 2022, pp. 1-8. 16. 10.4102/jtscm.v16i0.764.
9. Tai Tran, Dan Chi. The role of international trade in a world economy. *Int. j. adv. multidisc. res. stud.* 2022; 2(6):717-726
10. Yercan Funda, Yildiz Turkay - International maritime trade and logistics. 10.13140/RG.2.1.2455.7608. *A Complete Guide to Effective Shipping and Port Management*, 2012, (pp.23-44).

Zahra Isa Samadova,
Ph.D. (Econ.), Associate Professor,
Baku State University,
E-mail: zahra.samad@gmail.com

© Z.I. Samadova, 2024

THE INTERACTION OF INTERNATIONAL TRADE, LOGISTICS AND DEVELOPING GLOBAL ECONOMY

ABSTRACT

The purpose of the research - the research aims to explore the intricate interplay between international trade, logistics and economic development to provide a comprehensive understanding of the factors shaping the global economic landscape.

The methodology of the research - the research employs a multi-faceted methodology combining qualitative and quantitative analyses.

The practical importance of the research - lies in its potential to inform strategic decision-making for businesses and policymakers.

The results of the research - the research yields a comprehensive overview of the critical interplay between international trade, logistics and economic development.

The originality and scientific novelty of the research - this research contributes to the academic and practical discourse by synthesizing existing knowledge, real-world case studies, and future outlooks into a cohesive framework. The scientific innovation of this research lies in its holistic approach to understanding the dynamics of international trade, logistics and economic development.

Keywords: global trade, international trade, logistics integration, economic development, sustainable practices, geopolitical dynamics.

AUDİT 2024, 2 (44), səh. 82-93.
AUDIT 2024, 2 (44), pp. 82-93.
АУДИТ 2024, 2 (44), стр. 82-93.

Самедова Захра Иса кызы,
доктор философии по экономике, доцент,
Бакинский Государственный Университет,
Email: zahra.samad@gmail.com
© Самедова З.И., 2024

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛИ, ЛОГИСТИКИ И РАЗВИВАЮЩЕЙСЯ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - исследование направлено на изучение сложного взаимодействия между международной торговлей, логистикой и экономическим развитием, с целью обеспечения всестороннего понимания факторов, формирующих глобальный экономический ландшафт.

Методология исследования - в исследовании используется многогранная методология, сочетающая качественный и количественный анализ.

Практическая значимость исследования - заключается в его потенциале в процессе принятия стратегических решений в сфере бизнеса и политики.

Результаты исследования - исследование дает всесторонний обзор критического взаимодействия между международной торговлей, логистикой и экономическим развитием.

Оригинальность и научная новизна исследования - данное исследование вносит вклад в академический и практический дискурс, синтезируя существующие знания, практические примеры и прогнозы на будущее в единую структуру. Научная инновация этого исследования заключается в целостном подходе к пониманию динамики международной торговли, логистики и экономического развития.

Ключевые слова: глобальная торговля, международная торговля, логистическая интеграция, экономическое развитие, устойчивые практики, геополитическая динамика.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
29.01.2024
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
28.02.2024
Sərə qəbul olunmuşdur: 13.03.2024

*The date of the admission of the article to
the editorial office: 29.01.2024
Send for reprocessing: 28.02.2024
Accepted for publication: 13.03.2024*

Дата поступления статьи в редакцию:
29.01.2024
Отправлено на повторную обработку:
28.02.2024
Принято к печати: 13.03.2024